

1 • *Самотійність*

У дитинстві я ніколи не був свідком серйозних хвороб чи труднощів, пов'язаних із похилим віком. Мої батьки, обоє лікарі, мали міцне здоров'я і гарну фізичну форму. Вони емігрували з Індії й ростили нас із сестрою в маленькому університетському містечку Атенс, що в Огайо, тож мої бабусі й дідусі були далеко. Єдиною людиною похилого віку, яку я регулярно зустрічав, була жінка з нашої вулиці. Вона навчала мене гри на піаніно, коли я вчився у середній школі. Пізніше вона захворіла і мала поїхати, але мені навіть не спадало на думку замислитися, куди вона подалася і що з нею сталося. Досвід сучасної старості був поза межами мого сприйняття.

У коледжі я почав зустрічатися з дівчиною зі свого гуртожитку на ім'я Кетлін, і 1985 року під час різдвяного візиту до неї в Александрію, штат Вірджинія, я познайомився з її бабусею Еліс Гобсон, якій тоді було 77 років. Вона справила враження енергійної та самодостатньої людини. Ця жінка ніколи не намагалася приховати свій вік. Її нефарбоване сиве волосся було зачесане прямо, з пробором на один бік, у стилі Бетті Девіс. Її руки вкривали вікові плями, а шкіра була зморшкувата. Виглядала Еліс Гобсон просто — охайно випрасувані блузки та сукні, трохи губної помади і підбори, які інші давно вже вважали недоречними.

Протягом наступних років — згодом я одружився з Кетлін, — я дізнався, що Еліс зростала у провінційному містечку в Пенсильванії, відомому своїми квітковими й грибними фермами. Її батько займався квітами, вирощував гвоздики, чорнобривці та жоржини у величезних оранжереях. Еліс, її брати й сестри були першими в сім'ї, хто вступив до коледжу. У Делаверському університеті Еліс зустріла Річмонда Гобсона, студента, який вивчав будівельну інженерію. На щастя, Велика депресія почалася через шість років після їхнього випуску, тож вони змогли дозволити собі одружитися. У перші роки подружжя часто переїжджало у зв'язку з роботою Річа. У них народилося двійко дітей: Джим, мій майбутній тесть, і пізніше Чак. Річмонд найнявся в інженерні війська США і став експертом із будівництва гребель і мостів. Десятьма роками пізніше йому посприяли у співпраці з О. К., головним військовим інженером у головному управлінні за межами Вашингтона, де він пробув до кінця своєї кар'єри. Вони з Еліс оселилися в Арлінгтоні. Купили машину, поїздили по всіх усядах і відклали трохи грошей. Подружжя мало можливість переїхати до більшого будинку і відправити своїх здібних дітей до коледжу, не звертаючись по позички.

Згодом під час ділової поїздки до Сіетла в Річа стався раптовий серцевий напад. Колись у нього була ангіна, і він носив із собою таблетки нітрогліцерину, аби послабляти рідкі напади болю в грудях, але це було 1965 року, і тоді лікарі мало що могли зробити із хворобами серця. Він помер у лікарні раніше, ніж Еліс змогла туди дістатися. Йому було лише 60 років, Еліс — 56.

Пенсія від інженерних військ дозволяла жінці утримувати будинок в Арлінгтоні. Коли я познайомився з нею, вона жила сама в тому будинку на вулиці Грінкасл вже протягом 20 років. Родичі з боку дружини, Джим і Нен, мешкали неподалік, та Еліс не зверталася по допомогу. Вона косила власний газон і знала,

як ремонтувати сантехніку. Вона ходила до спортзалу з подругою Поллі. Їй подобалося шити і в'язати, виготовляти одяг, шарфи, а також зелено-червоні різдвяні панчохи для всієї сім'ї, оздоблені зображенням Санти з носом-гудзиком та підписані вгорі іменами кожного. Вона організувала групу щорічного відвідування вистав у Центрі виконавських мистецтв Кеннеді. Вона керувала великим «Шевроле-Імпала V8», сидячи на подушці, щоб бачити панель приладів. Вона поралася по господарству, відвідувала родичів, возила друзів, розвозила їжу для тих, хто був слабший за неї.

Із часом ставало дедалі важче не замислюватися, як довго ще вона зможе справлятися самотужки. То була мініатюрна жінка, не більше від 5 футів¹ на зріст, яка завжди обурювалася, коли хтось говорив про це, та з кожним роком вона ставала кволішою і слабшою. Коли я одружився з її онукою, Еліс широко всміхнулася мені, міцно обійняла й сказала, якою щасливою зробило її весілля, але через свій артрит вона не може розділити зі мною танець. І так само залишалася у своєму домі, порядкуючи самотужки.

Коли мій батько познайомився з Еліс, він здивувався, дізнавшись, що вона живе сама. Він був урологом, тому вже бачив багато літніх людей і завжди хвилювався, дізнаючись, що вони живуть самотою. Він сприймав це так: якщо вони ще не мали особливих потреб, то були приречені на їхню появу. Як виходець із Індії він вважав, що обов'язок сім'ї — утримувати старих, складати їм компанію, доглядати їх. Від моменту приїзду до Нью-Йорка 1963 року для отримання вторинної спеціалізації батько радо вітав майже кожен прояв американської культури. Він кинув вегетаріанство і відкрив для себе побачення. У нього з'явилася дівчина — резидент-педіатр із тієї частини Індії, де не розмовляли його мовою. Коли він одружився з нею без дозволу мого дідуся, це

¹ 5 футів — близько 1 м 52 см.

спричинило скандал у родині. Він захопився тенісом, став президентом місцевого Ротарі-клубу і любителем непристойних жартів. Одним із днів його найбільшої гордості стало 4 липня 1976 року, двохсотріччя прийняття Декларації незалежності, коли він отримав громадянство Америки на очах у сотень радісних людей на трибуні в «Атенс Каунті Ферграундс», між аукціоном з продажу свиней та гонками на виживання. Та єдина річ, до якої він ніяк не міг звикнути, — це те, як тут ставилися до старих і немічних: залишали їх жити самотою чи ізолювали в численних безликих закладах, де останні моменти свідомого життя вони проводили із сестрами та лікарями, які ледве знали їхні імена. Це разюче відрізнялося від світу, в якому він виріс.

Батько мого батька мав традиційну старість, яка з погляду Заходу здається ідилічною. Сітарам Гаванді був фермером у селі Юті за триста миль від Мумбаї, де наші пращури обробляли землю впродовж віків. Я пам'ятаю, як ми поїхали до нього з батьками і сестрою приблизно в той час, коли я познайомився з Еліс, — тоді йому було понад сто років. Він, без сумніву, був найстарішою людиною, яку я знав. Сітарам ходив із палицею, згинаючись, мов колосок пшениці. Він настільки погано чув, що люди змушені були кричати йому у вухо через гумову трубку. Він був слабкий та інколи потребував допомоги, щоб піднятися зі стільця. Проте це був статечний чоловік, із щільно намотаним білим тюрбаном, у випрасуваному коричневому в ромбик кардигані та старомодних, із товстими лінзами, окулярах у стилі Малколма Ікс. Сім'я була поряд і підтримувала його весь час, чоловіка шанували не попри вік, а через нього. Із ним радилися з усіх важливих питань: шлюбів, земельних спорів, ділових рішень, — він посідав дуже почесне місце в родині. За столом страви йому подавали першому. Коли молоді люди приходили до його дому, вони вклонялися й торкалися його ніг на знак пошани.